

Egy jó házból való úriember emlékei

Köveskál, betértem ebédelni a *Mi a kőbe*. Ez a Káli-medencében felkaptott hely, sok pesti művészféle jár ide, jó a kaja. Előttem a falon Hencze, Lakner, Nádler képei mellett Szüts Miklós festménye lóg. Mert ő is egy *artist distingué*, vagyis nagy festő – a tulaj ért hozzá, maga is művész (Trombitás Tamás). Szüts pedig belevágott, hogy megírja élete útját a csúcs felé.

Memoár, élete zérus pontjától a jelenig. A visszatekintés első harmada akár tankönyv is lehetne a középosztály *education sentimentalj*áról: a majdnem-szegény, de tartással bíró köztisztviselőkről. De a könyv felvezetője a morált tartók kódjájáról is szólhatna, hogy ti. nyelveket beszélnek (és tanulnak), kaja, ruha csak szerényen (szegényesen a felszab után), és nem alacsonyodnak le odáig, hogy házmesterrel vitázzanak. (Szütsöt anyja oktatja valami kapupénzbosszúság okán: „Ne kezdj el vele vitatkozni, főleg ne az ő színvonalán, mert ott biztos ő győz, *„bei uns macht man so etwas nicht“* (nálunk nem csinál ilyet az ember). És millió dolgot nem azért nem csinálunk, mert tiltja a Tízparancsolat, hanem mert „nem való”... – mondja. A német mondat akár egy életforma szlogenje is lehetne. Legfeljebb nekem nem tetszett, hogy gyerekként (anyja) fakanállal verte, amit neki, a kissrácnak kellett kiválasztania a konyhafiókból. Nem tudtam, hogy a középosztály így működik. Engem apámék csak fenyegettek, hogy akkora pofont kapok, hogy betojok, de

hozzám nem nyúltak – igaz, prolik voltunk. A memoár egy harmada ennek az életformának olykor tündéri apróságait megjeles vívmányait meséli.

Itt a CV elején érdekes módon, ami személyes – vagyis róla szól –, az kisebb helyre szorul, a család, a Pozsonyi úti lakás, környezet, Palatinus-házak, Glasner pékség stb. totálképet kap. Legalábbis itt, a könyv első harmadában, az atmoszféra és a kamaszkor tájképének rajzában. A bemutatás az apróságok révén tökéletesen hiteles. Hivatkozások, dokumentumok, levelek hitelesítik az évek múlásának értékelését. (Rossz tanuló, csibészkedik, egyáltalán nem készül festőnek...) Pontos képsorok.

A szöveg olykor vallomás, máskor jópofa szociológiai sztorik csokra. Egy epizód a kamaszkorból. Tanmese az Újlipótváros egy darabjáról, pontosabban a Sziget utcai iskolaudvar etikettjéről. Az iskola két világ találkozási helye. Fentről, hogy úgy mondjam, az Árpád híd felől, ide járnak az angyalföldi srácok, itt vegyülnek az így vagy úgy jobbmódúakkal vagy etabliroztakkal, akik a Radnóti Miklós utcától a Szent István körútig laknak. A két világ súrlódása, beillesztve egy gyerek trükkös stratégiájába, amiről itt egy gyorsfotó: a proli fiúk (Angyalföldről) az iskolaudvaron fociznak, a szemüveges belgák meg nézik. Szüts szeretne focizni, azaz be akar kerülni a csapatba, de nem veszik be. De aztán hosszas könyörgésre anyja meglepi egy focilabdával, igazival, bőrből

varrottal. És láss csodát, aki hozza a lasztit, beveszik.

Később a „szelfi” személyesebbre fordul. Ritka, hogy memoárban szerelemről essen szó. Itt lazán és bájosan jön elő. Szüts beleszeret egy nőbe (máig felesége.) Mondom még egyszer, hogy még a kifejezés („beleszeret”) is ritka az önéletrajzokban: ebben a műfajban a történetek, a tárgyak totalitása, a „mit is csináltam”, meg a história fordulataira való válaszok elszívják tán a levegőt a személyesség, pláne a szerelem elől. Nem így Szütsnél: „...március 3-án déli egy órakor Kecskeméten, az alkotóházban egy megrendítően gyönyörű csajt ültettek az asztalunkhoz, olyan volt, mintha a mennykő vágott volna belém. Vojnich Erzsébetnek hívták. Egy kicsit nekem azóta is meggyőződésem, hogy legalábbis akinek szerencséje van, az egyszer szerelmes igazán életében.” Az írás majdnem tökéletes. Mert a „villám” után minden jön, csak nem egyenes út az oltárig. Szüts tudja, hogy lehetetlen (ahogy írja, ez a szerelem tökéletesen abszurd): neki már van két gyereke. Szerelme férjnél, igazi robbanás előtti állapot. Ami következik, az a szakítások, bögések, kibékülések és menekülések sorozata. (Szavaival mondom, csak nem idézőjelben.) Na, ilyesmitől, ettől a feltárlkozásról és ennek laza, mondanám: ironikus kezelésétől jó ez a könyv. Üldözik egymást (szerelme Bécsig menekül, ő utána, hogy véglegesítse a szakítást (ami persze nem jön össze, naná!). Miközben ő is bajban volt: akkori felesége kirakta a vulkánfibert az ajtó elé... Szüts itt is őszinte: gyerekei máig nem bocsátották meg a válást, a szétköltözést. Két asszony közötti lét nem egy fér-

fiálom. „Fura módon az egész akkor rendeződött, amikor hosszú évekkel később, 2006-ban a két feleségem együtt utazott el Vietnámba.” Poén, és a sorsok kifürkészhetetlenségének dokumentuma.

De a politikában való vendégszereplésével is őszinte: az SZDSZ alakulásában nagyon is benne van, lelkes, naiv és optimista. De mivel a memoárt a jelenben írja, így bekerül az is, hogy *a mából visszanezve* az akkori álmok füstbe íródtak, „jobban hittem a liberalizmusban és a szabadpiac mindent megoldó szerepében, mint kellett volna. ...magánemberként sem gondoltam bele, hogy a ráfizetéses gyárak, bányák és egyebek bezárásával reménytelen szegénységbe és nyomorba taszítottak, taszítottunk másfél millió embert... Azt gondoltuk, most jön a *normalitás*. Hogy ezt miért képeltük, azt értem, de a mai eszemmel föl nem foghatom.” Na, ilyet sem ír le ember, akit a mozdony füstje megcsapott...

Az élet már ilyen, de leírva: irodalom. Azon tűnődöm, hogy egy festő miképp tud ilyen ütős irodalmi betéteket írni. (Igaz, hogy a kötet rendezője és szerkesztője, *Parti Nagy Lajos* volt, ehhez nem kell semmit hozzátennem.) Akárhogy is, spéci fejezet. Mondom, festő, jó néhány kiállítását láttam (néhányikról írtam is), hallottam beszélni is az Operaház előtti tüntetésen (jó retorikai teljesítmény volt, beolvasás az uralgó rendnek, a könyv végén megtalálod.). De hogy bírja szufflával ezt a műfajt háromszáz oldalon keresztül, arra nem voltam felkészülve!

Művészet. Főiskola (1967–73), utána lemezborítók grafikáit készíti az akkori Hungarotonnak. Szüts élve-

zi, mert a zene is érdeklő, aminek a borító lesz a blikkfangja. (Csak zárójelben: komoly elmélyülést igénylő, grafikai, tipográfiai és festészeti munka, egy-egy darabjára máig emlékszünk, pláne most, hogy az LP-k megint divatba jöttek.) Pénzt is hoz, nem sokat. De hálózatépítésre jó volt a lemezekkel való bíbelődés. (Csak klasszikusok bemutatását vállalta...). Kocsis Zoltánt itt ismeri meg, én meg innen kaptam igazolást, hogy mekkora zseni volt, és mellékesen arról is, hogy milyen keményen bánt a zenekarával. Mindig igaza volt, de zenekarával kiabált is hozzá, ami, hm, bealázó. Mondja is Szüts, hogy Fischer Iván ezért előzhette meg világhírű zenekarával: empátiával (a gyenge pontok elvasalásával) többre jutott. Mindegy. Szüts kapcsolati hálózata széles.

Házasság. Eljött az idő, amikor komolyan kellett venni a pénzt hozó melókat: lesz egy grafikai cége (MD Grafikai Stúdió) és sokunk közül elsőnek egy Macintosh számítógépe. Érdekes, amit a gép parancsuralmáról ír. A lemezborítók kezdetén, ha kész volt a munkával (a betűtervezéstől a szövegen át a képig), akkor adott magának egy örömszületet. Megjött a gép, és vége lett az örömködésnek. Korábban „négy-öt borítót terveztem egy hónapban. Később, amikor már számítógépen lehetett dolgozni, és saját stúdióm lett, amint egy munkával készen lettem, szinte azonnal belekezdtem a következőbe... egészen más volt a tempó.” A komputer, mint hajcsár, én is érzem ezt a fura viszonyt: a gép segít, de közben őrmesterként mozgatja kezeim-ujjaim. De ide tartozik az a bejegyzés is, hogy a gépi munka kezdetein a gatyát leolvasz-

tották a drága programok. „A szoftverek a magyar piaci árhoz képest olyan ördögien drágák voltak, hogy azokat, ha lehetett, inkább cseréltük a kollégákkal.” Ezek pontos-fontos, kevesek által feljegyzett apróságok a digitális új világ örömeiről.

A cég jól ment, aztán jött az olcsóbb-zajosabb konkurencia, és választani kellett. Szüts rugalmas volt, hagyta az akkor már pénzelő stúdiót, és a művészetet választotta. A cég mellett csak egy-egy hónap jutott festésre, de aztán, amikor elkezdtek vásárolni az ő meg Vojnits képeit, jelszavának élt: „azt a mondatot találtam ki, hogy nem kell minden nap festeni, de minden nap festőnek kell lenni.” A cégtől a sikeres kiállító művészig – mondja – húsz év telt el, 2008-ig tartott, hogy a jelszóból napi valóság, azaz elismert, jegyzett (piacon is kapós) festő lett. Én más naptárból dolgozom, nekem a 2003-as, a Kiscelli Múzeum templomterében nyitott kiállítása jelentette a fordulatot. (*By the way*: tanszékünk már 1983-ban rendezett neki kiállítást az ELTE-galériában, volt is meghökkenés: új fiú a téren.)

Végre a festésnél. Végig az izgatott, mi történik a műtermében, hogyan fest, mit csinál fejben, és mit ecsettel, mi a „mű” koncepciója. Ír egy metszetről: természet, felhők, bögre – felrakja, leveszi (a képről). „Ott sem volt semmi köze a képnek a közvetlen látványhoz. ...illetve az is fontos, hogy ezek a képek mindig a felismerhetőség határán billegjenek, miközben egyetlen kész „tájképnek” sincs egyetlen látványjelentése. Semmi mással nem beazonosítható a kép, csak önmagával.” Megint tanultam valamit.

Akvarellezésbe kezd, pedig nem akarja, kézzel-lábbal tiltakozik e műnem ellen (főiskolás korában kísérletezett vele, bukta lett belőle...). De jó pár évvel később? Idézet lánya bejegyzéséből, a második Kiscelli verniszázás (2018) után végül ő beszél rá erre a technikára – bár Szüts, a bejegyzés szerint még az utolsó percben is leinti azzal, „a faszom akar megújulni”. Aztán mégiscsak itt, ezen a terepen robbant be mint nagy művész. Következik a tíz-tizenöt éves akvarellkorszak. Végre „látom”, mit csinál. „Az akvarellt úgy tanítják, hogy »egy ültében« való technika, ha egyszer a papír megszáradt, akkor kész, annyi, nem lehet tovább festeni. Hát persze ez sem igaz. Azokat a képeket, amik most éppen még a műtermem falán lógnak, én három-négy ülésben festettem, és közben rendre megszáradtak. Annak is megvannak a trükkjei, hogy akkor miképp lehet újra hozzányúlni...” Egyébként a *Magyarázatok P számára* c. kiállításán (2016, az Ateliers pro Arts-ban) láttam, mire képes az akvarell feketében. Hihetetlen mélységre, ahogy honlapján nézem pl. a *Fekete folyó* c. 2020-as képét... (Érdekes, hogy az imént említett, Esterházy Péter halálára született gyászszorozatát Szüts nem tette fel kiállításai listájára. Tán mert közel voltak egymáshoz.) A könyvben nem a normál papírra, hanem a vászonra tett akvarell kalandjait olvashatod (drága multság, csak annyit mondok...).

A memoárok többsége retusál: szépít, elhallgat. Szüts szinte mazo-

chista módon őszinte, ezért izgalmas a könyv. Párizsi kirándulása (2001) kapcsán írja, hogy kapóra jött neki az ösztöndíj, mert ki akart kapcsolódni a hazai művészi, politikai arénából. „Ez akkortájt volt, amikor Vojnich kezdett nagyon sikeres lenni. Elkezdték magángyűjtők venni a képeit, előbb, mint az enyémeiket... Biztos volt bennem egyfajta féltékenység, meg kisebbségi érzés, és olyasmit gondoltam, hogy jó, akkor függetlenül a Vojnichtól, ...én egy idegen városban boldogulok festőként.”

Aztán egyszer csak belevág abba a kérdésbe, ami engem végig izgatott: mitől lesz egy festőből nagy művész. Lábjegyzetként: „Pontosan tudom, hogy a szorgalom, az adottságokon kívül még egy igen fontos titka van a sikernek, és azt úgy hívják, hogy szerencse. De egy időn túl a sok kis véletlen és szerencse mégiscsak egy rendszerré, urambocsá, életművé áll össze... és hogy minden alkalmat megteremtsek arra, hogy a szerencse működjön, azon nagyon igyekszem.” Hát igen, a szerencse (Machiavellitől tudjuk) nem jön csak úgy magától. Akár a makacs lovat, sarkalni kell, netán hízelegni vagy segíteni neki. Ezzel együtt ez az életelv, ami a könyv vége felé íródik, maga a szerénység. Amire csak a nagyok képesek.

Szüts Miklós: A Földön élni ünnepély. Szerkesztette: **Parti Nagy Lajos,** Magvető, 2020. 367 oldal, 4999 forint.